

Tasavvufun Rolü: Hikmetin Başu Allah'tan Korkmaktır

Birinci hadîs-i şerîf:

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ

Re'sül hikmeti mehâfetullahi¹ azze ve celle. “Hikmetin başu Allah'tan korkmaktır, Allah korkusudur, Aziz ve Celil olan Allah'tan korkmaktır.”

Hikmetin başu budur.

a. Hikmetin Başu Allah'tan Korkmaktır

Bu sözü birçok yerde yazılı olarak görüyoruz, çünkü çok önemli bir söz. Duvarlarda camilerimizi, evlerimizi süsleyen, daima bize bu konuyu hatırlatan bir hadis. Genişçe açıklamasını yapmaya çalışalım.

Hikmet *hakeme* kökünden geliyor, bu kökü az çok tanıyoruz. *Hakeme* fiilinden çıkmış bir kelime, “bir şeye hükmetmek”

---

¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 106, r. 34552; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, II, 201, r. 728-30; Hâkim et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, III, 84; Kudâî, *Müsnedü's-şihab*, I, 100, r. 115; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 270, r. 3258; İbn Asâkir, *el-Mu'cem*, I, 566, r. 702; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 175, r. 1609; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, III, 141, r. 5873.

mânasına geliyor. Hükmeden kimseye “hâkim” hakkında hükmedilen kimseye de “mahkum” deniliyor. Demek ki “bir konuda düşünüp taşınıp isabetli bir hüküm vermek” mânasına gelen, bizim tanıdığımız bir fiil bu.

Arapça mastarların mânasında şekillerine göre incelikler vardır. *Hikmet* mastarı, *fi'let* vezninde. Arapça okuyan kardeşlerimiz bilirler ki mastarların bazı çeşitleri vardır. Bir çeşidi de *fi'let* vezninde gelir. Böyle geldiği zaman özel bir mâna ifade eder. Buna; *ism-i nev'* derler; “bir çeşit, bir nevi, bir tarzda hükmetmek mânasına geliyor. Bu da “düşünüp taşınıp, akıllıca, mantıklıca, yerli yerinde, tam şartlara uygun, realiteye uygun hükmetmek” mânasına geliyor. Bir hüküm ama güzel, isabetli, akla mantığa uygun bir hüküm.

Dümdüz akıl herkeste var. Allah insanları akılla yaratmış, ama yeterli olmadığı için peygamber göndermiş, kitap indirmiş. Bir araba düşünün; direksiyonu hiç kıvrılmasa veya direksiyonu hiç olmasa, dümdüz gitse insan ya uçuruma yuvarlanır ya taşa çarpar ya ağaca çarpar. Dümdüz aklın kıymeti yok; kıvrılacak yeri, direksiyonu çevirmek gereken

yeri bilmek lazım. Oradan misal tutturduk öyle anlatalım.

Akıl şeriatle düzenleniyor, şeriatle yolunu kıvamını buluyor. Doğru hükmetmeyi şeriatle öğreniyor. Aramızda felsefe okuyan veya okutan kardeşlerimiz var, bilirler; insan topluluklarındaki değer hükümleri, kıymet hükümleri dediğimiz kanaatler, toplumdan topluma değişir.

Mesela bizde kadının tesettürü çok önemlidir; açık saçık bir kadın bizim hiç hoşumuza gitmez; İslâm'da bunun yeri yoktur. Ama Avrupalılar'da böyle değil; adam açılıyor, kadın açılıyor. O kadar açılıyor ki hiçbir şey örtünmeyecek kadar; hatta çoluk çocuğuyla beraber çıplaklar kampına gidebiliyorlar; kadının elinden tutuyor, çocuğunun elinden tutuyor, öyle geziyor.

Demek ki toplumdan topluma örfler, âdetler teşekkül ediyor, akıllar insanlara çeşit çeşit şeyleri yaptırıyor.

Bunun doğrusunu kim tespit edecek?

Bu kadar çeşitlilik içinde en doğrusu hangisi?

En doğrusu, Allah'ın hükmüne uymak. İşte İslâm'da hikmet; “Allah'ın hükmüne uygun, akla mantığa uygun, düşünüp taşıyıp sonuç çıkarmak; şeriata, dine, akla, mantığa, menfaate ve hayra uygun hükmetmek” mânasına geliyor.

Arapça'da filozoflara da *hakîm* derler. Hakîm, yani “hükmeden kimse.” Düşünüp taşıyor, bir meselede bir hüküm veriyor.

b. Hakim, Akılla Hükmeden Kişi

Hakîm; “hükmetmeyi çok güzel yapan ve meslek edinmiş olan kimse” demek. *Faîl* vezninde, mübalağa siygası.

Hakîm; “hâkimliğini çok isabetli, çok güzel yapan kimse” demek. Bunun Batı dillerinde karşılığı filozofi kelimesinden gelen “filozof” yani “çok düşünen.” Bir meselenin felsefesini yapmak, derinlemesine düşünmek.

Tıpta tedavinin maksadı nedir? Veya jimnastiğin sebebi, hikmeti, maksadı nedir?

Tarih felsefesi var, dil felsefesi var, her şeyin felsefesi var; “onun üzerinde oturup düşünmek, derinlemesine düşünmek.” demek. Düşünen insana da Batılılar “filozof” diyorlar;

bizde “hikmet” kelimesinden gelen “hakîm” kelimesi kullanılıyor.

Hakîm kimse; hikmet sahibi, hükmü isabetli kimse. “Hükmü sağlam; çürük değil, temelsiz değil temelli olan kimse” mânasına geliyor ve bu mânada hikmet; peygamberlere verilmiş olan bir büyük lütuf, Allah’ın bir ikramı.

Peygamberlerin hepsi kendisine hikmet verilmiş kimselerdir. Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*’e de hikmet verilmiştir.

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Ve men yû'te'l-hikmete fe-kad ûtiye hayran kesîrâ. “Ve kime hikmet verilmişse isabetli düşünüp taşınma, doğruyu sezme bulma kabiliyeti, hakîmlik sıfatı hikmet vasfı verilmişse o kimseye çok hayır verilmiş demektir.”

İnsan her şeyi bu hikmet sıfatıyla buluyor. Her şeyin doğrusunu bu hikmet vasfıyla hakîmlikle, hakîmâne düşünce ile anlayabiliyor. O bakımdan hikmet; hepimizin

candan, Allah'tan isteyeceği, temenni edeceği bir nimet.

“Yâ Rabbi! Sen bana hikmet nasip eyle, hakîmlik nasip eyle; dosdoğru düşünüp sağlam düşünüp isabetli karar verip hayatımda isabetli kararlar alıp iyi şeyler yapmamı nasip eyle.” demek.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ
أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Yü'ti'l-hikmete men yeşâ. “Allah hikmeti dilediği kullara verir.”

Ama sevdiği kullara verir, sevmediği kullara vermez.

*Ve men yü'te'l-hikmete fe-kad ûtiye hayran kesîrâ.*² “Kime hikmet nasip olmuşsa Allah tarafından verilmişse bilsin ki kendisine çok büyük hayır verilmiş, demektir.”

Tamam, hikmet bu mânada, dinî bakımdan kıymetli bir kavrammış; bunu anlamış oluyoruz. Önemliymiş, çünkü bizim

---

² 2/Bakara, 269.

dinimiz zaten akla mantığa çok önem veriyor. Yani her şey, din akıl üzerinedir. Hatta hatta deliye mükellefiyet bile yoktur; Allah akıllı insana hitap etmiştir. Akıl en kıymetli vasıftır. Bu aklın da salim şekli, selîm şekli; “hikmet tarzında hüküm verme” oluyor, sağlam çalışması böyle oluyor.

Aklı sağlam çalışmayan insan da bir şeyler düşünür; o da kahvede oturur, arkasına yaslanır, bir şeyler söyler ama beş para etmez. Herkes bir şey yapıyor; anasından babasından sermayeyi alıyor, bir işe atılıyor ama kimisi batırıyor; piyasayı anlayıp ticareti güzel yapıp aldanmadan herkes meseleyi kolay götürüyor. On tane, yirmi tane insan hayata eşit şartlarla başlasa bile hepsi aynı şekilde eşit başarıya ulaşamıyor, sonuca tam varamıyor. Hikmet önemli.

Hikmet, “dosdoğru hükmetme kabiliyeti; hayrı görme, hakkı anlama kabiliyeti ve ona göre hayatını düzenleme vasfı” demek oluyor, çok önemli bir şey.

Bir şeyler düşüneceğiz ama bunun kaynağı ne?

Nereden kaynaklanacak?

Yazdıklarına göre mesela Marks da Lenin de, daha başka kimseler de filozoflar da kütüphanelere girmişler; aylarca, yıllarca düşünmüşler:

“Bu kapitalizmin berbatlığını nasıl temizleriz? İnsanları nasıl kurtarıyoruz? Eşitliği nasıl sağlarız?”

Düşünmüşler, düşünmüşler ama berbat etmişler.

Hani Nasrettin Hoca ne demiş:

“Soğanla yoğurt yemeyi ben buldum, kâşifi benim, ben keşfettim ama ben de beğenmedim, benim de hoşuma gitmedi.” demiş.

Yoğurda şeker katarsan güzel oluyor da soğanla yoğurt yemek pek hoş bir şey değil.

Bu adamlar da filozofi yapmışlar, felsefe yapmışlar, düşünmüşler ama hakîmâne düşünememişler.

c. Filozofların Hikmetsiz Düşünceleri

“Kapitalist patronlara ölüm! Fabrikalara hücum! Hak emekçinin elinde olacak!” vesaire.

Oturdukları yerden bir şeyler düşünmüşler, kararlar vermişler. Uygulamaya da geçilmiş. Bazı ülkeler;

“Tamam, galiba biz böyle kalkınabileceğiz.” diyerek bu faraziyeleri, nazariyeleri uygulamaya sokmuş, ihtilal yapmışlar.

Rusya’da 1917’de Bolşevik ihtilâli yapılmış, her şey değişmiş; o esasa göre çarlığı devirmişler, birbirlerini öldürmüşler, kesmişler, asmışlar, hapse atmışlar. Ama sonuç sıfır; işte şu anda dönüyorlar. İnsanlığı mutluluğa götürememişler ve üretimi de arttıramamışlar. Bir kere zaten mâneviyatı ihmal etmişler ama maddiyatta da bir başarı sağlayamamışlar; öbür taraf daha ileri gitmiş.

Demek ki düşünme yetmiyor, ortaya bir takım şeyler atmak yetmiyor, çok konuşmak yetmiyor; laf salatası, cafcacflı konuşmak, İslâm’da makbul de değil. İslâm’da makbul

olan çok düşünüp iyice düşünüp az ve öz konuşmaktır. Peygamber Efendimiz'in vasfı da o; hadîs-i şerîf'leri de onların tezahürü, meyveleri, yani özlü; Peygamber Efendimiz'in sözlerinin her birisi atasözlerinden daha kıymetli.

Bu hikmetin kaynağı nedir?

İnsan nasıl tam isabetli düşünür, nasıl tam hakîmâne düşünür, nasıl tam doğruyu bulur, nasıl tam güzel hüküm verir, nasıl tam adaletli hareket eder?

Bunun kaynağı ne?

Re'sul hikmeti; bu işin başı, kaynağı, esası, temeli "Allah'tan korkmaktır."

Allah'tan korkmak ne demek?

Mehâfetullah; "Allah'tan *havf* etmek, korkmak demek." *Mehafet* kelimesi, *masdar-ı mîmî* ile, "Allah'tan korkmak."

Biz Allah'tan niye korkuyoruz?

Biz Allah'a inanmış insanlarız, varlığını birliğini anlamış insanlarız, onun emrine itaat etmiş insanlarız, rızasını kazanmaya gayret eden insanlarız; "Yanlış hareket edersek

rızasını kaybederiz.” diye korkuyoruz. Ya yanlış hareket edersem!

Ben buyurdum, buyruğumu tutmadın,

Derse Mevlâm, ben ne cevap vereyim?

Huzuruna vardığım zaman;

“Kulum! Niye şöyle yaptın? Ben sana şunu şunu söylemiş miydim? Şöyle şöyle haber vermemiş miydim? Rüyanda şöyle şöyle işaret etmemiş miydim? Murakabende şöyle şöyle zuhurat olmamış mıydı? Niye öyle yapmadın? Niye nefsini yenmedin? Niye Kur’an’a, sünnet-i seniyyeye uymadın?” derse, itab ederse, azarlarsa, ondan sonra da cehennemine atarsa benim hâlim nice olur?

“Sevmediği bir kul durumuna düşersem benim hâlim nice olur?” diye müslüman korkar.

Korkmak, cehennemden korkmak da olur; cenneti kaçırmaktan, Allah’ın rızasını kaçırmaktan korkmak da olur. Allah bunca lütuflarda, ihsanlarda, ikramlarda bulunmakta; her an binlerce milyonlarca sayısız nimetler vermekte.

“Bizim O’nun ihsanlarına, ikramlarına, nimetlerine karşılık O’na kulluk etmemiz lazım gelirken böyle ters hareket etmek çok ayıp, çok utanç verici bir şey!” diye haya etmek, yanlış hareket etmekten korkmak da olur.

İnsanın Allah’tan korkması çeşitli duygulardan kaynaklanabilir ama bu korku ister cehennemın ateşlerini düşünüp “Cayır cayır yanacağım.” diye titremek olsun ister o güzel cenneti, köşklerini, altınlı, zümrütlü, zebercetli nimetleri uzaktan görüp “kaçırırsam” diye korkmak olsun ister daha başka şeyden olsun; insanı doğru düşünmeye en isabetli sevk eden şey budur.

Çünkü insan tarafgirâne düşünür. Bakın Avrupalılar bugün ilimde o kadar ileri gitmişler ama standartları hep çifte standarttır.

Çifte standarttan kastımız nedir?

Kendileri için başka, kendilerinin dışındakiler için başka. Kendilerine “Rabbenâ, hep bana!” yani iyilikler hep kendilerine olsun, kendileri yaşasın ama başkaları ölsün. Kendi-

leri rahat etsinler; başkaları sömürölsün. Başkaları çalışsın; kendileri otursunlar. Daima tek taraflı...

Ortaya bir prensip koyuyor:

“şunu şöyle yapmak iyidir.”

Peki, tamam, kabul ettik öyle yapalım ama sen o prensibi kullanmaya kalktığın zaman yok. O zaman silahını eline alıyor, “orman kanunu” işletmeye başlıyor. Demek ki standardı tam bir standart değil, yanardöner; yerine göre öyle, menfaati olduğu zaman öyle, menfaatine ters düştüğu zaman tamamen tersi.

Demek ki prensipsiz, demek ki edepsiz, demek ki ahlâksız, demek ki karaktersiz, demek ki yalan yanlış, demek ki temelsiz!

Neden temelsiz?

Allah’tan korkmuyor, âhiretten korkmuyor.

şimdi bu kilisedeki papazlar, bu papazların kocamanı, kocabaşı, papa!

Bunlar adam mı?

Değil.

Niye?

Emrindeki adamların hareketlerine bak! İŖte Sırplar, iŖte Ermeniler! İŖte Amerikalılar'ın yaptığı, iŖte Almanlar'ın yaptığı! İŖte Fransızlar'ın Cezayir'de, Tunus'ta, Fas'ta başka sömürgelerde yaptığı.

Ne yapıyorlar?

Adamlar girdikleri ülkenin üçte birini, üçte ikisini kesebiliyor. Ahalinin üçte ikisini kesebiliyor. Azerbaycanlılar bugün Ruslar'a çok kızıyorlar.

Niçin?

Onlar Cumhuriyet kurduğu zaman Ruslar onların cumhuriyetlerine hücum etmiŖ ve 800 bin kiŖiyi kesmiŖler.

Zaten Azerbaycan'ın nüfusu ne?

Her ailenin reisini kesmiŖler. Ŗimdi "Rus" deyince ağızlarından ateŖ çıkıyor, yürekleri yanmıŖ, fevkalâde kızıyorlar;

“Bir bayrak ki kalkmış, bir daha yere inmez, biz bu hürriyetimizi alacağız.” diye çalışıyorlar, tabi Ruslar da onlara Ermeniler’i musallat ediyor.

Fransızlar acaba medenî mi?

Hayır! Sırtlandan daha yırtıcı, yaban domuzundan daha tehlikeli mahluklar.

Neden?

Cezayir’e girdikleri zaman ahalinin üçte birini katliam ettiler. Hani hürriyet, müsâvat, kardeşlik, uhuvvet vesaire. Hani Fransız İhtilali olmuştu. Onların hepsi kendileri içindi ve hepsi laftı. Zaten o kendi laflarına kendileri de uymazlar. Zaten birbirlerini de katliam etmişlerdir.

Mesela bir geceleri var; Protestanlar’ın hepsinin kapılarına tebeşirle işaret koymuşlar, geceleyin hepsinin evine baskın yapmışlar, binlerce adamı çatır çatır öldürmüşler. Samanı yığarlar, üstüne insanı koyarlar, kazığa oturturlar.

Osmanlı tarihinde “Kazıklı Voyvoda” vardır, yakaladığı esirleri kazığa oturtuyor. Bir

insanın kazığa oturtulmuş halini, nasıl ıztırap çektiğini ve o adamın ne kadar vahşi olduğunu düşünebiliyor musunuz? Aslan daha medenî, kurt daha medenî.

Neden?

Atlıyor boynuna, parçalıyor, ondan sonra yiyor.

Bu ne yapıyor?

Kazığa oturtuyor, bağırıyor; o bağırmadan tüyleri ürpermiyor, bu işkenceyi devam ettiriyor ve vasfı “Kazıklı Voyvoda” olmuş. İşi kazıkla işkence etmek.

Engizisyonlar bunlarda, şatoların altındaki işkence odaları bunlarda, hapisânelerde işkencenin envai çeşidi bunlarda. Birbirleriyle harp ettiler, dünyayı ateşe verdiler.

Muhterem kardeşlerim!

Misallerle şunu anlatmak istiyorum ki Amerikalı da medenî değildir, “Güneyliler Kuzeyliler” diye birbirlerini yediler, Kızılderilileri yok ettiler, başka medeniyetleri yok ettiler.

Avrupalılar da medenî değildir, İngilizler de medenî değildir; son derece sunturlu küfürler savuran gemici, külhani heriflerdir. Hepsi öyledir; meyhaneleri dolduran gemici tayfasıdır, adada yaşayan balıkçıların ipten, kazıktan kurtulmuş tipleridir.

Hepsi böyle.

Kim insan oluyor?

Allah'tan korkan.

Bak “rahip” kelimesi var mesela.

Rahip kelimesi nereden çıkmış?

O da “korkmak” kelimesinden çıkmış. *Rehebe* “korkmak” demek; rahip “korkan” demek. Biraz merhametli insanlar çıkmışsa biraz hayırlı iş yapan kimseler çıkmışsa onlar da Allah'tan korktuğu için âhirete inandığı için cennete inandığı için.

Ama bu heriflerin inançları da berbat. Dünkü gazetede geçiyordu:

“Meryem anamızın müsaadesiyle, Meryem anamızın izniyle Anadolu'yu alacağız. Türkler'i asacağız, keseceğiz.” diyorlarmış.

Meryem ana kim?

Meryem ana Hz. İsa'nın annesi, salih bir hatun. Onun izniyle değil, Allah'ın izniyle.

Biz ne deriz?

“İnşaallah, Allah'ın izniyle şöyle yapacağım, böyle yapacağım.”

Adamların kafaları ne kadar sakat, ne kadar yanlış!

Dünyadan da misal verdik, kendimizden de misal verdik. Biz eğer iyi bir insan olacaksak kâmil bir insan olacaksak Allah'ın sevdiği, bir sevgili kulu, bir velî kulu olacaksak bunun temeli nedir?

Allah'tan korkmaktır, *mehâfetullah*'tır. Allah korkusu olmadan olmaz.

Tarikat, tarikatın temeli bak ne güzel!

Sayfaları tesadüfen açıyoruz, *Bismillahirrahmanirrahim* deyip kur'a ile açıyoruz. Hepsi önceden planlanmış gibi, nasıl isabetli konular. Tamamen tarikatle ilgili eğitim konuları çıkıyor.

Biz derviş olmasak ben üniversite hocası olsam siz de halktan kimseler olsanız, bu turizm şirketi de düz bir turizm şirketi olsa kazanç maksadıyla biz bir kamping tertiplemiş olsak siz de eğlenmek maksadıyla bu kampinge gelmiş olsanız biz de; “Arada kitap okuyalım, eğitim olsun.” desek. Tamam, ama hangi konuyu seçeceğiz? “Kur’ayla seçelim, bir kitap açalım, okuyalım.” desek, bir şeyler okusak eğer aldığımız doğru düzgün bir kitapsa hadis kitabıysa buraya düz gelip derviş gideceğiz yine.

Olacak olan o. Çıkan konularla biz derviş olmasak bile zaten burada eğitimin sonunda yine derviş olup gideceğiz; başka çaresi yok. Dünkü konular da öyleydi, evvelki günkü konular da öyleydi, bugünkü konu da öyle.

Allah’tan korkmak, tarikatın önemli bir hükmüdür. Allah’tan korkmanın sonucu takvâdır.

Takvâ ne demek?

“Sakınmak, çekinmek, korunmak” demek. Allah korkusunun sonucu olarak insan, “takvâ ehli” olur. Harama elini uzatmaz,

yapacağı işi düşünür, söyleyeceği sözü düşünür, yalan söylemez, kalp kırmaz; takvâ ehli olur. Bütün hayırlar, sevaplar da takvâ ehli insanlara verilmiştir.

O halde *mehâfetullah* duygusu, *havfullah* duygusu, Allah'tan korkmak, *haşyetullah* duygusu Hz. Âdem'den beri zaten dinlerin temel duygularından birisidir. Tasavvufun da temel duygularından birisidir. O halde biz de yüreği biraz korkan; bir bakıma cesur bir bakıma korkak insan olacağız.

Korkacağız; Allah'tan korkacağız, Allah'ın rızasını kaybetmekten korkacağız, cehenneme düşmekten korkacağız, cenneti elden kaçırmaktan korkacağız, sevdiğimiz mübarek insanlardan ayrı düşmekten korkacağız vs.

Bir taraftan da cesur olacağız; Allah'ın emirlerini yapmakta cesur olacağız, mahlûkâttan korkmayacağız, Allah'tan korkacağız. Allah'tan korkandan herkes korkar. Bir kimse Allah'tan hakkıyla korktu mu ondan her şey korkar ve o hiç kimseden korkmaz, hakiki bir kahraman olur. Her bakımdan üstün bir insan olur.

O halde *mehâfetullah*'ı, *havfullah*'ı, takvâyı öğrenelim. Önemli bir konu olarak kalbimizin, gönlümüzün, aklımızın büyük bir kısmında bu duygu yer işgal etsin ve bütün hareketlerimizi bu duyguyla yapalım. Ölçmelerimizi, konuşmalarımızı, atılımlarımızı, çalışmalarımızı, ticaretimizi, ev hayatımızı; hanımlığımızı, beyliğimizi, çocukluğumuzu, babalığımızı, evlatlığımızı, her işimizi; talebeliğimizi, dervişliğimizi, şeyhliğimizi her işimizi takvâyâ göre yapalım, *mehâfetullaha* göre yapalım, çünkü böyle olduğu zaman hikmet sahibi olacağız.

Bir başka hadîs-i şerîfi şu anda hatırladım:

Peygamber Efendimiz;

“Bir insan kırk sabah ibadetle meşgul olursa gönlünden diline hikmet pınarları akmaya başlar.” buyuruyor.

İnsan kırk gün ibadet ediyor. Aynı insan, elinde tesbih zikrediyor, ibadet ediyor, namaz kılıyor, oruç tutuyor. Kırkıncı gün, gönlünden diline hikmet pınarları akmaya başlıyor.

Neden?

Bir şeyler oldu, bir değişiklik oldu, kilitli kapılar açıldı, vâridat gelmeye başladı. Gönlünden diline intikal etti; söylediği sözlerin hepsi güzel ve hoş bir hâle geldi.

İşte *havfullah* olunca da insan böyle bir duruma geliyor.

Halvetteyken bizim hocalarımızdan birisi, yine bizim hocalarımızdan birisinin yanına, o halvete girmiş; o onun hocası. Gelmiş;

“Evladım! Ne var ne yok? Bugün rüyanda neler gördün? Ne gibi zuhurât oldu?” diye sormuş.

“Efendim! İçimde öyle coşkun duygular var ki öyle coşkun, öyle coşkun, öyle coşkun ki on binlerce mısra, on binlerce beyit kafamın içinde dolaşüyor; şiir doluyum, içim duygu dolu. Nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum; öyle coşkun.”

Neden oluyor?

Oturuyordu kenarda, gözlerini kapamıştı, daracık sandık kadar bir yerdeydi; demek ki Allah’tan korkunca, ibadet edince, kapalı kapılar açılınca, ilim doğrudan doğruya

Allah'tan gelmeye başlayınca, ümmî olan insan bile Ansiklopedi Britanika'dan daha bilgili olur; ağzından çıkan sözleri yazsan binlerce cilt kitap olur.

d. Peygamberimizin Ümmiliğinin Hikmeti

Peygamber Efendimiz'in vasfı neydi?

Ümmî idi, hocası yoktu. Allah lütfetti, Cebrail *aleyhisselam*'dan öğrendi. Mektep medrese görmemişti, kitap okumamıştı, yazı yazmamıştı ama hadîs-i şerîflerini görüyorsunuz, anlattığı konuları görüyorsunuz:

Hiz. Âdem *aleyhisselam*'dan, Hiz. Âdem'in yaratılmadığı zamanlardan insanlığın âkıbetine, dünyanın sonuna, âhirete, cennete, cehenneme, her şeye dair ne kadar güzel bilgiler veriyor. Hiçbir kaynakta bulunmayan, hiçbir kaynakta beşeriyetin okumadığı bilgileri ümmî bir insan söylüyor.

Allah neden ümmî bir insana söylettiriyor?

“Peygamberliğinde şek şüphe olmasın.” diye.

Filozofların yetiştiği bir mıntıkada, bir büyük mektebin, okulun olduğu yerde okumuş olsaydı; İskenderiye’de veyahut Efes’te, Atina’da olsaydı;

“Yahu! Burada bir tarihî görenek ve bir töre var; bu bilgiler kulaktan kulağa buraya gelmiş.” diyecektik.

Öyle değil ve Peygamber Efendimiz bütün bilgileri tashih ediyor, yanlışları düzeltiyor, yeni bilgiler veriyor. Başka insanların söyleyegeldiği şeylerin doğrusunu eğrisini de “Şurası yanlış, burası doğru.” diye bildiriyor.

Neden?

Mehâfetullah’a sahip olunca, gönlünün kapıları açılınca, Allah’tan ilim gelmeye başlayınca, o zaman mesele hallolmuş oluyor. Bu mânada Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî’nin bir mısraı var, o geldi aklıma. Şöyle diyor:

İlm kân nebûd ze-hû bî-vâsıta

*Ân nepâyed hem çü reng mâşıta.*¹⁴⁹

“Allah’tan ilim gelirse böyle gelmeli, böyle gelirse insan alim olur. Bir ana kaynağa gönlünü dayamamış, gönül kulağını oraya

verip de diliyle oradan duyduklarını bu tarafa söyleyecek hâle gelmemiş olan bir insanın ilmi devamlı olmaz, kalıcı olmaz.

“Gelin, süsleyicinin karşısına oturur; yanağına allık, dudağına boya, gözüne sürme sürülür. Ama elini yüzünü yıkadığı zaman hepsi kaybolur, gider, devam etmez.”

“İlim Allah’tan gelmezse boyayıcının, süsleyicinin boyası gibi o da devam etmez, silinir gider. Yani ilmi oradan almak lazım.” diyor.

Kendisinin de oradan aldığı anlıyoruz. Çünkü Mevlânâ o kaç ciltlik *Mesnevî*’yi; akşamları kalemi eline alıp oturup başını gökyüzüne dikip gözlerini kapatıp “İham gelsin de yazayım.” diye düşünerek yazmamış ki. Etrafındakiler kâğıt kalemle geziyorlarmış; o “Yazın.” diyormuş, onlar da yazıyorlarmış. O vecde geliyormuş, söylüyormuş, ötekiler yazıyorlarmış; vezin, kafiye, her şey yerli yerinde.

Bir sürü, bir sürü bilgi, bir sürü malzeme; işin içinde Osmanlı kültürünün, edebiyatının,

tasavvufun çok büyük malzemesi var. Ne kadar çeşitli, muazzam bilgiler, muhakemeler var.

Bunlar nereden oluyor?

İnsan tasavvuf yoluna girince, Allah'a ibadet edince, Allah'tan korkunca, haramlardan sakınıncı, ibadetleri yapınca bir değişiklik oluyor; kapalı kapılar açılıyor, birçok şeyi bilmeye başlıyor.

İkinci hadîs-i şerîf:

رُبَّ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ قِيَامِهِ السَّهْرِ وَرُبَّ صَائِمٍ
حَظُّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ

*Rubbe kâimin hazzuhû min kıyâmihi's-seherü ve rubbe sâimin hazzuhû min sıyâmihi'l-cûu ve'l-ataşü.*³

---

³ *İbn Mâce, "Sıyâm", 21, r. 1690; Ahmed b. Hanbel, II, 373, r. 8856; İbn Huzeyme, Sahîh, III, 242, r. 1997; İbn Hıbbân, Sahîh, VIII, 257, r. 3481; Hâkim, el-Müstedrek, I, 596, r. 1571; Bezzâr, Müsned, XV, 146, r. 8470; Ebû Ya'lâ, Müsned, XI, 429, r. 6551; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 449, r. 8313; Şu'abu'l-îmân, V, 245, r. 3369; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, XII, 382, r. 13413. Bk. Dârimî, "Rikâk", 12, r. 2762; Ahmed b. Hanbel, II, 441, r. 9685; Ahmed b. Hanbel, ez-Zühd, s. 40, r. 241.*

İbn Ömer *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edilmiş. Bu hadîs-i şerîfin konusu da tasavvuf ve tarikattir.

Rubbe kâimin. “Nice kıyama kalkıp *Allahu Ekber* deyip namaza durmuş insan vardır, nice namaz kılan insan vardır.” *Hazzuhû min kıyâmihi*. “Onun kalkıp namaz kılmasından nasibi,” *es-Seheru*. “Uykusuz kalmaktır.”

Başka bir nasibi, başka bir vâridâtı, başka bir kazancı yok. Uykusuz kaldı, gece uyumadı; kalktı, abdest aldı, namaz kıldı ama nasibi sıfır, sadece uykusuz kaldı.

Ve rubbe sâimin. “Nice oruç tutan insan vardır.” *Hazzuhû min sıyâmihi*. “Orucundan nasibi.” *el-Cûu ve'l-ataşu*. “Aç ve susuz kalmaktır.”

Başka bir nasibi yok, sevap yok. Aç ve susuz kaldı ama sevap yok.

Neden böyle oluyor?

Adam senin benim gibi abdest aldı, senin benim kıldığım gibi namazını kıldı ama sonunda sevap yok. Senin benim gibi

Ramazan'da sahura kalktı, niyetlendi, oruca başladı ama akşama sevap yok.

Nedendir?

İbadeti tasavvuf bakımından eksik olduğundandır. İbadetin batınî yönüne, tasavvufî yönüne dikkat edilmediğindendir. Yalnız namaz kılmak yetmiyor, yalnız eğilmek kalkmak yetmiyor, yalnız aç ve susuz durmak yetmiyor.

İbadetin bir ruhu var, bir özü var, bir batınî yönü var, bir tasavvufî tarafı var, tasavvuf ilminin konusu olan bir kısmı var; o tarafına riayet edilmediği için ibadetler kabul olunmuyor.

Cihat da kabul olmaz. Adam cihat yapar, cehenneme atılır. Adam sadaka verir, sevap kazanmaz. Cami yaptırır, sevap kazanmaz. Çeşme yaptırır, sevap kazanmaz. Hangi ibadeti yaparsa yapsın sevap kazanamayabilir. İlim öğrenir, ilim öğretir; öğrenmesinden de öğretmesinden de sevap kazanmaz.

Sebebi nedir?

Sebebi çoktur. Bu bir tasavvufî konudur.

“Bir ibadet yapıldığı halde neden kabul olmuyor?” diye bir kitap yazmamız lazım. İbadetler yapıldığı halde bazen sevap getirmiyor, bir kazanç sağlamıyor. Başka hadîs-i şerîfler de var;

“Nice namaz kılan insan vardır, kıldığı namaz onu Allah’a yaklaştırmak şöyle dursun Allah’tan uzaklaştırmaya sebep olur.”

Yaklaştırmak nerede? Uzaklaştırır da.

Neden?

İbadetlerin kabul olması; zahirî şartlarına, farzlarına riayetle beraber batınî şartlarına, tasavvufî şartlarına, kalbî şartlarına da riayet etmekle olur. Kalbin şartları vardır, gönlün şartları vardır. Kalp ve gönülde o şartlar yerine gelmeyince ibadet kabul olmaz. Bunu bütün nüslümanların ilmihal kitaplarında yazılı olarak okuması lazım, ilmihal kitaplarının kadrosuna bunun bir bahis olarak girmesi lazım.

Namaz kılmayı anlatan bir bahsin sonunda; “Namaz, şu şu sebeplerden kabul olmaz, dikkat edin!” diye bir ihtar olmalı. Kırmızı yazıyla yazılmış, çerçeveye alınmış,

“dikkat veya ihtar” başlıklı bir kısmın olması lazım. Orucu anlatan bölüm sonuna geldiği zaman yine; “Bakın! Şunlar şunlar olursa oruç kabul olmaz! Aklını başınıza toplayın. Bu şartlara riayet edin.” diye bir bahis olması lazım.

“Hocam! Ben gördüm. Falanca kitabın bir satırında böyle bir bölüm var.”

Bir satır yetmiyor. Önemli konuların satırları çok olmalı, paragrafları çok olmalı, konunun önemine göre ona verilen sayfalar çok olmalı. Sen abdestin nasıl alınacağına dair sayfalarca yazı yazar da, namazın kabul olmamasına dair bir cümleyle geçiştirirsen millet onun önemini kavrayamaz, atlar öbür tarafa geçer; ondan sonra havanda su döver.

Arkadaşlar akşam cihazı açmaya çalışıyorlar; uğraşıyorlar didiniyorlar, uğraşıyorlar didiniyorlar cihaz çalışmıyor. Sonra güldüler; meğer fişi prize sokmamışlar, cihaz ondan çalışmıyormuş. Basit ama ana şeyi yapmayınca o zaman olmaz. Arabaya oturuyorsun, gaza basıyorsun; motor çatlayacak gibi çalışıyor ama araba gitmiyor.

Çünkü vitesi takmadın, vitesi takmayınca gitmez.

İşte bu ibadetlerin kabul olmama sebeplerini, ilmihal kitaplarında genişçe anlatmak lazım. Ötekisini kısa anlatmak lazım çünkü en önemli yer burasıdır; kalbî tarafıdır, mânevî şartlarıdır; “Aman bunlara iyi hazırlanın, dikkat edin! Ondan sonra da şöyle kılırsınız.” diye orayı çarçabuk geçiştirebilir.

Bir kitapta hatırlıyorum; tırnakların kesilmesi hakkında sayfalarca yazı yazılmış. Tırnakların kesilmesi sünnet; uzadığı zaman altına kir birikiyor.

“Önce hangi tırnağı keseceğiz?”

“Hangi parmağımızın hangi tırnağını keseceğiz?”

Hangisini kesersen kes babam!

Ne olacak?

Bir yerden başla, yeter ki şu tırnakları kes; bunların altında siyah bir şey, kir filan kalmasın. Çok uzun sayfalar yazmış. Güzel, ilmin sonu yoktur; detaylı bilgiler de lazım. Yeri gelir ansiklopedide o da gerekir, onun da

bulunması lazım ama mühim konulara öncelik vermek gerekiyor.

Bizim de dervişlikte ilk önce, en mühim konu olarak *mehâfetullah*'ı, *takvâ*'yı anlatmamız lazım. Ondan sonra "İbadetlerin kabul olma şartı nedir? Kabul olmama sebebi nedir? Reddedilme sebebi nedir?" onu anlatmak lazım.

Bazı ibadetler buruştırulup ibadeti yapan kimsenin yüzüne atılacakmış. Çat yüzüne! Şamar gibi! Kıldığı namaz buruştıruluyor, çat yüzüne çalınıyor, başında paralanıyor! Hani "Başında paralansın." diye bir söz var Türkçe' de.

Adamın niyeti bozuktu, kalbi fesattı, namazı kılarken aklı başka yerdeydi, şöyleydi böyleydi, birçok sebepleri vardı; ondan dolayı.

O halde bu hadîs-i şerîfe de büyük önem verelim, hatırımızda kalsın. Bütün ibadetler böyledir. Kur'an okur, Kur'an'ı kabul olmaz; namaz kılar, namazı kabul olmaz; oruç tutar, orucu kabul olmaz; hacca gider, haccı kabul olmaz; sadaka verir, sadakası kabul olmaz; zekât verir, zekâtı kabul olmaz. Cihat eder,

ölür; ne şehit olur ne gazi, haybeye gider ve cehenneme atılır.

Hadîs-i şerîfte geçiyor: Mahşer günü mahkeme-i kübrâya cehenneme atılacak birisi getirilecek;

“Dünyada ne yaptın?” diye sorulacak.

“Yâ Rabbi! Ben senin için savaşa girdim, kâfirlerle çarpıştım, öldürüldüm.” diyecek.

Allah tarafından kendisine;

“Yalan söyledin! Yalancı, edepsiz! Yalan söyledin.” denilecek.

Bütün mahşer halkı, melekler;

“Yalan söyledin!” diyecekler:

“Sen şöhret için çarpıştın veya para için çarpıştın veya intikam için çarpıştın veya başka şeyler de olabilir; o bakımdan sen bir sevap kazanamadın, cehenneme atılacaksın!” ve cehenneme gönderilecek.

Bütün ibadetler böyledir.

İşte görüyorsunuz. Tasavvufun lüzumu, sonsuz büyüklüğü, ehemmiyeti ve İslâmî ilim-

lerin en başında geldiği buradan ortaya çıkıyor. İsteddiğin kadar fıkıh oku, fetva komisyonu başkanı ol, istediğın kadar müftü ol, istediğın kadar Diyanet İşleri Başkanı ol, istediğın kadar herkesin hürmet ettiği yüksek unvanlı bir kimse ol. Kalbine sahip olmadıktan sonra, kalbin temiz olmadıktan sonra, niyetin ihlâslı olmadıktan sonra; riya ile yapılıncı, gösteriş için yapılıncı Allah hiçbir ibadeti kabul etmez. O bakımdan her şey boşa gider.

Üçüncü hadîs-i şerîf: üç tanede bırakacağım.

الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ
يُخَالِلُ

*er-Racülü alâ dîni halîlihî fe'l-yenzur ehadüküm men yuhâlilü.*⁴ “Kişi samimi

---

⁴ Ebû Dâvud, “Edeb”, 19, r. 4833; Tirmizî, “Zühd”, 45, r. 2378; Abd b. Humejd, *Müsned*, II, 338, r. 1429; Münâvî, *Feyzül-kadîr*, IV, 52, r. 4516; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, IX, 30, r. 24777. Bk. Ahmed b. Hanbel, II, 334, r. 8417; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 188, r. 7319-20; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 299, r. 2696; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, XII, 44-5, r. 8990, 8992.

dostunun dini üzeredir. O halde sizden biriniz kiminle samimiyet kuracağına dikkat etsin.”

Bu hadîs-i şerîfi Ebû Dâvud rivayet etmiş.

“Kişi arkadaşının, samimi dostunun dini üzeredir.”

Bunun mânası ne olabilir?

Birkaç türlü izahı mümkün.

e. Kişi Sevdiği İle Haşrolur

مَنْ كَثَّرَ سَوَادَ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

*Men kessere sevâde kavmin fe-hüve minhüm*⁵ diye bir başka hadîs-i şerîf de var.

“Kim bir grubun içindeyse bir grubu seviyorsa bir grupta beraberse bir grubun icraatını, amelini tasvip ediyorsa onunla beraber haşrolunur.”

“Kişi sevdiğiyle, tasvip ettiğiyle, beğendiğiyle beraber haşrolunur.”

İsterse salihlerin arasında olsun; eğer fâsıkların amelini, icraatını beğeniyorsa;

---

⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 519, r. 5621; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, IX, 22, r. 24735.

“Öf be! Onlarınkı hayat, bizimki hayat mı? Ne güzel yaşıyorlar; plajlarda, gazinolarda, akşamları eğlence yerlerinde, tatillerde şuralarda buralarda.” diye düşünüyorsa adam camide ama aklı böyle yerlerde ise kiminle haşrolunacak?

Plaj ehliyle beraber hoşrolunacak; kimi seviyorsa kimi tasvip ediyorsa onunla beraber haşroluncak; bir kaide bu.

Onun için kişi sevdiğine dikkat edecek.

Fe'l-yenzur ehadüküm men yuhâlilü.
“Kiminle samimiyet kuracağına dikkat etsin.” diye de Efendimiz’in tavsiyesi var. Bu bir cezadır veya mükâfattır.

Adam kâfirlerin arasındadır, kâfir bir ülkededir ama müslümanları seviyor veya Peygamber Efendimiz’in hayatını okumuş, beğenmiş, tasvip ediyor; Allah ona iman nasip eder, onu bu tarafa getirir. Kötülerin arasında, kumarbaz, içkici vesaire ama iyi insanları seviyor.

Açık kadın görüyorum ben, karşıdan gelen kapalı kızı görünce;

“Ah evladım! Maşaallah! Ne güzel örtünmüş. Ah! Biz yapamıyoruz.” diyor.

Allah buna bir düzelme nasip eder ve sevap verir.

Neden?

İyiye seviyor. Kişi sevdiğiyle beraber olacak, tasvip ettiğiyle beraber olacak. Kötüyü sevseydi aksi olacaktı; bir bu mânaya.

İkincisi de insan çok güçlü bir varlık değildir; reklam, propaganda ve telkinden müteessir olur. Doktor karşısına alıyor birisini; gözünün içine bakarak, dikkatini bir yere toplayarak bir şey telkin ediyor; ondan sonra adam hipnotize oluyor ve onun dediğini yapıyor.

Neden?

İnsan ruhu çok zayıftır; propagandanın ve reklamın tesiri altında kalır. Devamlı reklam, devamlı propaganda, devamlı bazı şeyleri görmek, devamlı bazı şeyleri yapmak insanı etkiler.

Üzüm üzüme baka baka karardığı gibi insan da etrafındakine benzer. Yavaş yavaş arkadaşına benzer, arkadaşından huy kapar.

et-Tabîatü sârikatün. “İnsan tabiatı hır-sızdır.”

Böyle kapar; yanında bulunan, yanında çalışan insanın huyundan kapar: Bakarsın onun gibi konuşuyor, bakarsın onun gibi telaffuz ediyor, bakarsın onun gibi edâlar, onun gibi tavırlar sergiliyor;

“Vay! Falancayı taklit ediyor, şuna bak.” dersin.

Çünkü tabiat oradan buradan müteessir olmaya, etkilenmeye meyyaldir. O halde insanın, arkadaşlık yaptığı kimseden huy alışverişi vardır; o, ona tesir eder o, ona tesir eder; birbirlerini azdırırlar, bozarlar, yoldan çıkarırlar, raydan çıkarırlar. Öyleyse iyi insanlarla arkadaşlık etmek lazım, iyi insanlarla beraber olmak lazım.

“Tarikat ve tasavvuf lazımdır; gereklidir, mecburidir.” diyoruz; adamlar, küplere biniyor, kızıyorlar, tepiniyorlar;

“Olmaz böyle şey! Nerede yazıyor bu?” diyorlar.

Yahu Peygamber Efendimiz'in hayatı bu! İşte bak! Peygamber Efendimiz şurada duruyor, etrafına ashabı toplanmış. Arı beyi şuraya uçuyor, bütün arılar etrafında toplanıyor. Nereye giderse hepsi arı beyinin peşinde.

Peygamber Efendimiz'in yaşam tarzı nasıl?

Sohbet.

Ashab-ı kirâmı etrafına toplanmış. Uzak da olsa "İslâm toplumuna gelsin." diye hicret mecburi kılınmış. "Kabileleri içinde kalmasın, gelsin İslâm topluluğuna katılsın." diye emredilmiş ve gelmediği zaman vebal altında kalacağına dair âyet-i kerîmeler var.

O halde insanın, iyi bir topluluk içinde olması lazım; iyi bir topluma iltihak etmesi, katılması, onlarla beraber olması lazım. İşte bu bakımdan tarikat, Peygamber Efendimiz'in sünneti yoludur. Nasıl Peygamber Efendimiz'in hayatında, etrafında ashabı var idiyse Peygamber Efendimiz'den sonra da hocaefendinin etrafında ihvanı var. Aynı şeydir; aynı tarzı sünnete uygun olarak aynen tatbik ediyor.

Peki öteki müslüman ne yapıyor?

Öteki müslüman, sürüden ayrılmış kuzu gibi; apartmanda kendi başına, tek başına yaşıyor. Kravat takmış, kafasına fötr şapka geçirmiş, apartman arkadaşları kendisinden, kendi kafasından değil. Şişli'ye gitmiş, Büyükkada'ya gitmiş; onların arasında duruyor. “Erkeklerin arasında kızılılık bebek” dediği gibi. Hani bir kız, erkeklerin arasına oynamaya giderse olmaz; bir oğlan erkekleri bırakıp da kızların arasına giderse olmaz. “Ne arıyorsun burada?” denilir. Eline örgü alıyor, oya yapıyor vesaire. “Ne acayip tavır ve tabiat!” diyoruz.

f. Müslüman Kardeşliği ve Muhabbeti

Tek başına kalanı, sürüden ayrılanı, çobandan uzak olan kuzuyu kurtlar parçalar. Grup halinde yaşamı arılarda, karıncalarda, gelişmiş bazı mahlûklarda görüyoruz. Güzel bir şeydir.

Biz sabahleyin çınarın altına oturduk, Hacı hanımla konuştuk, sohbet ettik:

“Elhamdulillah! Kardeşlerimiz var, ihvanımız var.”

Hangimiz buraya tek başımıza gelip de çadır kurabilirdik?

Hiç birimiz yapamazdık; beraber olmanın bir nimeti bu. Beraberce böyle bir havayı yaşıyoruz, böyle bir hayatı tatmış oluyor; kendine göre güzel tarafları var; tatlı, enteresan, yetiştirici tarafları var.

Tek başına olmazdı. Elhamdulillah ki grubumuz var, elhamdülillah ki muhabbetle birbirimizle bir arkadaşlık, kardeşlik ve ihvanlık duygusu içinde mutluyuz. Dışarıdaki birçok insan buna muhtaç.

Adam Almanya'da, müslüman olmuş, Alman.

“Niye müslüman oldun?” diye soruyorlar.

“Türkler'in, müslümanların muhabbetine hayran kaldım da ondan.” diye cevap veriyor.

Almanlar tek tek dururlar; birbirleriyle hiç kaynaşmazlar, konuşmazlar, birbirleriyle çekişirler, çatışırlar.

“Bu müslümanların birbirlerine hediye vermesi, muhabbet etmesi, ziyaret etmesi, oturması kalkması, yardımlaşması hoşuma

gitti, beğendim; ondan müslüman oldum.” diyor.

Bu bir ihtiyaçtır, insan ruhunun ihtiyacıdır. Tabiate uygundur, dine uygundur, sünnet-i seniyyeye uygundur, eğitim bakımından müsaittir, kuvvetli olmak bakımından müsaittir; o bakımdan kişi kendisine bir dost seçecek, yalnız yaşamayacak. Yalnız yaşayan kimseye “asosyal” diyorlar; yani cemiyet kaçkını, cemiyete intibak edememiş, “ruhen hasta bir insan” diyorlar.

Askerler terfi ettirecekleri generalin ailesini soruyorlar, ailesine bakıyorlar:

Bunun ailesi dansa gelir mi? Subay gazinosuna gelir mi? Toplantılara, balolara katılır mı? İçtimai, toplumsal çalışmalara katılır mı?

Katılır, tamam. Ailevî yönü, sosyal yönü kuvvetli; bunu general yapalım.

Hanımı gelmiyor mu? Toplantılara katılmıyor mu?

Bu asosyaldır, bunu general yapmayalım. Bir mantık ama yanlış uygulanan doğru bir mantık. Yanlış değer hükümleri üzerine kurulmuş bir mantık.

Evet, bir insanın asosyal olmaması lazım, cemiyetin içinde yaşaması lazım, bir takım sosyal faaliyetlere katılması lazım ama o mânada değil. Sosyal faaliyetler de edebe uygun olmalı, dine imana uygun olmalı.

Adamlar kendilerine birer sosyete kuruyorlar, birer toplum kuruyorlar. Kumarı sevenler şehir kulübünde toplanıyor, ötekiler mason kulübünde toplanıyor, berikiler Rotary kulübünde toplanıyor; hanımlar Lions kulübünde, çocuklar Leolar kulübünde veya spor kulüplerinde toplanıyor.

Avrupalı ne yapıyor?

Adamı yalnız bırakmıyor, bir cemiyete bağlıyor, bir cemiyet hayatına alıştıyor.

Biz ne yapacağız?

Futbol kulübü mü kuracağız?

Bizim şehirlerimiz kurulmuş zaten. Elhamdülillah camimiz var, tarikatımız var,

kardeşliğimiz ihvanlığımız var, prensiplerimiz var.

Niye biz elin gâvurunun yaptıklarını yapalım, uygulayalım?

Biz kendi değerlerimizi uygulayacağız. Hem dinimizin emirlerini tutmuş olacağız, sevap kazanacağız hem de ruhen rahat olacağız, sosyal yönden kuvvetli olacağız. Grup halinde olunca birçok işi çok daha rahat bir şekilde halletmek mümkün olacak, birçok tehlikeden de korunmak mümkün olacak.

Onun için bu hadîs-i şerîf; bizim yaptığımız işin doğruluğunu gösteren bir hadîs-i şerîf. Başkalarına da Peygamber Efendimiz'den bir nasihat:

“Kişi arkadaşının dini üzeredir. Kiminle arkadaşlık, dostluk ettiğine baksın. İyi insan seçsin; halis, muhlis, ihlâslı, takvâlî insanlarla ahbaplık kursun, ondan din diyanet, edep, ahlâk öğrensin, Allah'ın rızası yolunu öğrensin, yaşasın.” demek.

Evet, üç hadîs-i şerîf okuduk elhamdülillah. Kur'ayı çeken arkadaşımıza da teşekkür ederiz. Çok güzel konular geldi,

Allahu Teâlâ hazretleri öğrendiklerimizle amel etmeyi nasip etsin.

***

NAKŞÎ TARİKATİNİN PRENSİPLERİ

Gelelim bizim Nakşî tarikatimizin prensibine. Birinci günün prensibi;

“Her nefeste gafil olmamak, uyanık olmak, Allah’ın kulu olduğunu bilmek, Allah’ın kendisini gördüğünü bilmek, ona göre daima uyanık bir şuurla yaşamaktı; *hûş der dem* prensibiydi.”

Nakşîliğin birinci prensibi hiç gevşememektir, uyumamaktır, mânevî bakımdan gaflete düşmemektir. Tabii normal uyku uyuyabilir.

İkinci günün prensibi;

“Bir ibadethânedede, halvette Allah’a bağlılığı nasıl devam ediyorsa topluluğun içinde de onu devam ettirebilecek bir istikrar ve bir devamlılık kazanmaktı; *halvet der encümen* prensibiydi.”

NAZAR BER KADEM

Bugünkü prensip de *nazar ber kadem* prensibi. Nakşîliğin prensiplerinden birisi de budur. Sırayla değil de, sıraya uygun olmadan söylemiş olduk.

Üçüncü prensip *nazar ber kadem*.

Arapça'da *nazar* “bakmak” demek, Farsça *ber* “üzerine” demek, *kadem* de “ayak” demek:

“Bakışı ayağı üzerine olmak” mânasına geliyor.

Bundan ne kastediliyor?

Bu iki türlü anlaşılabilir:

Bir, bu sözler hayâyı temsil ediyor; hayâ sahibi, utanç sahibi olmayı, gözü haramdan korumayı sembolize ediyor; yani derviş yürürken sağa sola bakmayacak, harama bakmayacak, gözü pabucunun ucunda olacak, haramlardan yasaklardan gözünü korumuş olacak; edepli, hayâlı, terbiyeli bir kul olarak yürüyüp gidecek. O mânaya gelebilir. Böyle bir izahı var, doğrudur; bu mânâ yanlış değildir.

Hayâ çok önemli bir vasıftır; utanma duygusu, utanç duygusu, ahlâk duygusu, edep

duygusu çok yüksek bir duygudur. Bu duygu çatladı mı, insanın ar damarı çatladı mı her türlü edepsizliği, kötülüğü yapar. Birisi kardeşini yakalamış kenarda; “Bu kadar utangaç olma!” diye baskı yapıyordu. Peygamber Efendimiz ona buyuruyor ki:

“Bırak onu, onun yakasını bırak.”

الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ

*el-Hayâü mine'l-îmân.*⁶ “Utanma, hayâ imandandır.”

“Utangaç olsun. Allah’tan utansın, kullardan utansın, yaptığı şeyi edebe uygun yapsın.” demek, güzel bir şey!

Bizde hayâsızlık makbul değildir; yüzsüzlük, arsızlık, hayâsızlık, ar damarı çatlamak makbul değildir. Avrupalı ar damarı çatlamasını esas alır, utanmamayı esas alır;

---

⁶ Müslim, “Îmân”, r. 59; Tirmizî, “Birr”, 65, r. 2009; “Îmân”, 7, r. 2615; İbn Mâce, “Zühd”, 17, r. 4184; Ahmed b. Hanbel, II, 9, 201, r. 4554, 10512; İbn Hıbbân, *Sahîh*, II, 374, r. 609; XIII, 10, r. 5704; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 118-9, r. 171-2; Bezzâr, *Müsned*, XII, 251, r. 6001; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, 302, 369, r. 5424, 5487.

bizde utanmak güzel bir şeydir. Erkeklerde de güzeldir kadında da güzeldir.

الْحَيَاءُ حَسَنٌ وَلَكِنَّ فِي النِّسَاءِ أَحْسَنُ

el-Hayâü hasenün. “Hayâ güzeldir.” Ve *lâkinne fi'n-nisâi ahsen.*⁷ “Kadınlarda daha güzeldir.”

Erkeğe de yakışır, kadına da yakışır; fakat hayâ duygusu kadınlara çok daha güzel yakışır.

Nazar ber kadem; hayâlî olacak, gözünü haramdan sakınacak, sağa sola bakmayacak. “Başını kaldırdı mı, sağa sola baktı mı onu görür bunu görür, günahlara girer.” demek olabilir.

Kadem bir de “yürüyüşü” sembolize ediyor. İnsan ayakla yürüyor ya; kadem kadem, adım adım, adımını ata ata yürüyor. *Nazar ber kadem* aynı zamanda “yürüyüşüne, yoluna dikkat etmek.” demek Tarikate girmiş,

---

⁷ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 92, r. 4258; *Münâvî*, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 378, r. 5685; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XV, 896, 900-1 r. 43542, 43551; XVI, 138, r. 44168.

- zaten tarikat de yol demek- adım adım ilerliyor.

Her gün hayırlı işler yaparak, ibadetler yaparak ilerliyor, sevapları kazana kazana, kademe kademe yükseliyor:

“Aman! Yoluna dikkat etsin. Aman! Bastığı yere dikkat etsin. Aman! Bulunduğu mertebeyi muhafaza etsin. Bulunduğu mertebeden ayağını kaydırıp da tepetaklak düşmesin. İyiyken fena duruma düşmesin. Yürüyüşüne, attığı adıma, bastığı yere dikkat etsin. Seyr u sülûküne ihtimam eylesin. Tasavvufî terbiyesinde düşüş yapmasın, gerileme yapmasın, yükseklere çıkmışken tepesi üstüne aşağı düşmesin.” gibi bir mâna da taşıyabilir; bu da doğrudur.

Derviş tarikate girmiş, seyr u sülûkü var. Bu işin gidişinin bir seyri, bir trafiği var; şuradan gidecek, şöyle dönecek, böyle yapacak, sonra bir yere, menzil-i maksuduna varacak. Elbette yoluna dikkat edecek, elbette attığı adıma dikkat edecek ki kaş yapayım derken göz çıkarmasın, varayım

derken yanlış yola sapmayın, çıkayım derken ayağı düşmesin; bu mânaya da gelebilir.

O halde biz de bundan sonra biraz daha dikkatli olarak edep ve hayâ çizgimizi korumaya gayret edelim. Bir de seyr u sülûkümüzün adımlarına dikkat edelim, çıkıp çıkıp pattadak düşmeyelim.

Hayat bir imtihandır, hayat muazzam bir imtihandır, insanlar daima imtihanadadırlar; elbette şeytan vardır, nefis vardır, çeşitli düşmanlar vardır. Çeşitli tehlikelere karşı elbette insan düşebilir, ayağı kayabilir; çok dikkat etmek lazım

Bu düşmek başka yerden düşmeye de benzemez. İnsanın ayağı kırılrsa alçıya alırlar, düzeltirler ama mânevî düşüş çok fenadır. Tarikatteki gerileme çok fenadır, tarikatten kovulmak da en fenasıdır.

Allahu Teâlâ hazretleri seyr u sülûkümüzü rızasına uygun yapmayı nasip eylesin. Cennetiyle cemaliyle cümlemizi müşerref eylesin.

Allah hepinizden razı olsun.

es-Selâmu aleyküm ve rahmetullâh.

el-Fâtîha...

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
5 Rebîü'l-Evvel 1413 /
02.09.1992

[Bütün HADİS DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

